

EGYHÁZZENE-PEDAGÓGIA

Kozma Anikó

Énekesiskola: régi módszerek újragondolva

Az egyházi iskolák tananyagukban, oktatási módszereikben alapvetően nem különböznek a világi fenntartású intézményektől.

Kozma Anikó (Telki) tanító, ének- és hittanár, a zsámbéki Premontrei Keresztelő Szent János Iskolaközpont tanára.

A keresztény jelleget a különféle csoportok istentiszteletei, a tanítást és étkezést keretező imádságok, szerencsés esetben a tanítók, tanárok megélt vallásossága, továbbá katolikus iskolákban az osztály- és iskolamisék, az évi egy-két lelki gyakorlat adják. A tanulók nem feltétlenül hívők, esetenként megkeresztelve sincsenek. Van-e más lehetőségünk a keresztény nevelés elősegítésére?

Ma, amikor minden iskolában kötelező a hittan, illetve erkölcstan oktatása, egyedül az énekesiskolai szakiránynak van olyan kerettanterve (Énekes Iskolai Kerettanterv 1–4. évfolyam, 5–8. évfolyam), mely kifejezetten egyházi szempont köré rendeződik — a református iskolákban bevezetett ún. egyházi énekórán túl. Ez a kerettanterv az ősi „schola cantorum” tanítási gyakorlatának folytatását teszi lehetővé korunk oktatási rendszerében. Amint az Egyház tevékenységének középpontja, egyben erejének forrása az istentisztelet, ugyanúgy ez az énekesiskola működésének közvetlen célja és oktatási anyaga. A XV. századig egyetlen oktatási formaként működő énekesiskolában ez magától értődő volt: tananyaga és gyakorlata közvetlenül a liturgikus tevékenységet, közvetve az írás, olvasás, ének, vallási ismeretek tanítását szolgálta. Így van ez ma is az énekesiskolákban: a tananyag strukturálása és elosztása a liturgikus gyakorlat szükségleteihez és a tanulók aktuális, de folyamatosan bővülő tudásához igazodik. Nem csak a soron következő liturgikus szolgálat tételeinek megtanulása és előadása, hanem az ahhoz szükséges szolfézsstudás tekintetében is. S természetesen ezzel párhuzamosan a szükséges liturgiai ismereteket, hittani anyagot is föl kell dolgozni. Vagyis a gyerekek által végzett liturgia az oktatás fő rendező elve: holt kulturális ismeretanyag átadása helyett gyakorlatra irányuló megközelítés, mely bár nem alakítja át teljesen az ének oktatását, mégis a szolgálatokhoz, a keresztény élet valóságához, mindennapi szükségleteihez igazítja azt.

2013-ban a zsámbéki Premontrei Keresztelő Szent János Iskolaközpontban énekesiskolai képzés indult. Az első énekesiskolás osztályban Magyarországon egyedülálló módon a közismereti és a zenei tárgyak, valamint a liturgikus gyakorlat vezetése is ugyanazon pedagógusok irányítása alá került: az osztályt a tanító végzettségű, egyházzenei tapasztalatokkal és gyakorlattal rendelkező,

s a kiegészítő egyházzenei képzést (ELTE ének szak, egyházzenei tárgyak; ZAK-Metronóm Kht. továbbképzése) elvégző Kozma Anikó (magyar, ének, szolfézs, hittan) és Varga Lőrinc (matematika, környezetismeret) vezette.

Az énekesiskolai szemlélet nem hagyta érintetlenül a nem-zenei tantárgyak oktatását sem. Kezdetben csak a maguktól értődő kapcsolódások jelentek meg: a hittanórák adtak teret az énekesiskolai lét vallásgyakorlati tapasztalatainak feldolgozására, a szükséges liturgikus és dogmatikai tudnivalók átadására; a magyarórákon először az olvasás tanulásakor jelentek meg a zsolozsmán használt zsoltsárszövegek, majd memoriternek lett föladvá számos himnusz, népének-szöveg, egyházzenei tétel; tornaórán a vonulás módját is gyakorolták.

A tapasztalatok rendkívül pozitívak voltak. Rövid idő alatt nyilvánvalóvá lett, hogy a vallásgyakorlat köré rendeződő oktatás nemcsak az énekesiskola zenei munkáját segíti, hanem az egységes liturgikus gyakorlat és szemlélet át-ítatja az osztály tanórai és azon kívüli életét is, ami jótékony hatással van a diákok hitbéli elköteleződésére, közösséggé szerveződésére. A párhuzamos osztályt is tanító kollégák szerint e diákok fegyelmezettebbek, jobb a munkamoráljuk, összetartóbbak, kreatívabbak.

Nem valami újat találtunk ki, hanem a maga természetes módján —a mintánkhoz hasonló alaphelyzetből, feladatokból fakadóan— hagyományos módon kezdtünk tanítani: elkezdtünk működtetni egy „schola cantorumot”, a liturgikus szolgálattal a középpontban. S ez a helyzet újabb gondolatokat és lehetőségeket vetett fel. Miközben használjuk és sokra értékeljük korunk pedagógiai vívmányait, megnőtt az érdeklődésünk az oktatás hagyományos, mára háttérbe szorult gyakorlatai iránt. Vajon van-e olyan köztük, mely az énekesiskolai osztályok (vagy akár minden egyházi fenntartású iskola) esetében fölleveníthető, föllevenítendő, és segít kialakítani ezen oktatási intézmények saját, keresztény arculatát? Mi az alábbi gyakorlatokat alkalmaztuk:

Liturgiaközpontú hittanoktatás

A hittan hálásan idomult az énekesiskola szükségleteihez. Az éneket követve ez is kilépett a hagyományos tantárgyi létből (tananyagátadás — tanulás — számonkérés), mivel a tananyag jelentős részét a diák folyamatosan műveli.

Nagy könnyebbséget jelentett, hogy a folyamatos liturgikus gyakorlattal, főként a rendszeres zsolozsmázással a szent szövegek memorizálódtak, s bizton számíthatunk arra, hogy az életkori sajátosságok miatt elfelejtetlenül rögzültek: a diák élete végéig birtokolja az isteni szó és a liturgikus költészet kifogyhatatlan tárházának kincseit. E mélység és gazdagság mellett nem szükséges „átmeneti jellegű” gyerekimákat tanítani, hiszen bizonyos szinten már a hatéves is felfogja e szövegeket, s már gyermekként is a legnagyobb imádságok (zsol-tárok és könyörgések, az Éneklő Egyház miseénekei, Szent Ambrus és mások himnuszi) gondolatvilága és felépítése szolgál mintául imaéletében, lelki növekedésében. Felnövekedve törés nélkül, folyamatosan közeledhet e mintához.

E gyakorlat másik —aligha túlértékelhető— hozadéka a mai világban nehezen megszerezhető helyes Isten–ember viszony kialakulása. A hittanórákon a diákokhoz közel kerülő, fenntartás nélkül szerető Isten nem válik „haverrá”, mert a kötött, gyakran és közösen végzett istentiszteletek s benne a liturgikus mozgások (főhajtás, meghajlás, térdhajtás, letérdelés) rögzítik a gyermekekben a Teremtő és teremtet, Megváltó és megváltott, Irgalmazó és irgalomra szoruló közötti létkülönbséget is.

Dramatizálás, szereplés

A középkori oktatásban hangsúlyos dramatizálás e négy év alatt gyakran és sokoldalúan használt pedagógiai eszközünk volt. Leginkább a magyarórákon (de gyakran a hittan- és ének-, sőt a környezetismeret- és matematikaórákon is). Célja volt a szereplés megszokása, a kifejezőképesség fejlesztése, a művészet közvetítésének technikája vagy egyszerűen csak a tananyag jobb megértése. E mindvégig, de az első három évben igen gyakran használt eszköz a misztériumdrámák (húsvéti játék, Dániel-játék) előadásakor érte el tetőfokát, s mutatta be igazi erejét. A gyerekek a gyakorlás, a próbák kapcsán s az előadások hatására ugrásszerű fejlődést mutattak énektechnikájukban, hozzáállásukban, közösségi kapcsolataikban, előadókészségben, fegyelmezettségben. Eme pozitív tapasztalatok hatására a felső tagozatban újabb —s a mutálás idején a zenei mellett prózai— darabok (iskoladrámák) előadását tervezzük, nem kételkedve abban, hogy korunk diákserege is élvezheti azok jótékony hatását.

Tanár–diák viszony

A hagyományos tanár–diák kapcsolatban a tudásnak és korkülönbségnek kijáró tisztelet mellett az énekesiskolában folyamatosan jelen van a munkatársi egyenrangúság. A közös zenélés idején a kóruson vagy zenekaron belül a kar-nagy keze alatt zenélő felnőttek és gyerekek között az alá-fölérendeltség megszűnik. Egymásrataltság és mellérendeltség veszi át a helyét, annak megtapasztalása, hogy a tanár is rászorul a gyerekek közreműködésre, hogy nem nélkülözhetik egymást. Ennek mind az oktatásban, mind a nevelésben óriási haszna és ereje van.

Memoriterek és rigmusok

Az énekesiskolai képzésben sokat kell memorizálniuk a gyerekeknek, gyakran latinul vagy más idegen nyelven, vagyis nekik értelmetlen szöveget. Az idő múlásával egyre kevesebb gondot okozott a szövegek megjegyzése, s a dallammal együtt minden sokkal gyorsabban és tartósan rögzült. Ez bátorított bennünket abban, hogy felelevenítsük a memorizálás ezen, régen általánosan használt, mára igencsak kikopott gyakorlatát a többi tárgynál is: a szorzótáblát népdalok és népelemek dallamára húzva gyakoroltuk, valamint nyelvtani szabályok és katekizmusi tételek rögzítésekor is alkalmaztuk.

A zsolozsma mint ökumenikus istentisztelet

Egyházi iskolákban szinte mindenhol tanulnak nem a fenntartó felekezethez tartozó diákok, és tanítanak ilyen tanárok is. Velük teljes keresztény közösség a főistentiszteleteken (mise, úrvacsorás istentisztelet) hitelvi és fegyelmi okok miatt gyakran nem jöhet létre, azonban a zsolozsmába, valamennyi felekezet közös örökségébe mindenki teljes értékűen bekapcsolódhat. Így az ökumené megélését teszi lehetővé, hogy az énekesiskolai képzés a főistentiszteletek zenei ellátásán kívül nagy hangsúlyt fektet a zsolozsmaórák rendszeres végzésére is.

*

Ez a négy év, amit közös munkával töltöttünk a zsámbéki Premontrei Keresztelő Szent János Iskolaközpont első énekes osztályával, szinte akaratunk nélkül vezetett arra minket, hogy megtapasztaljuk: a hiányérzet, amelyet az egyházi iskolákban tanító, mélyen hívő kollégák és a gyerekeiket vallási elkötelezettségük miatt egyházi iskolába adó szülők éreznek, enyhíthető. S nem azon a járhatatlan úton, hogy egy egyházi intézmény csak „igazoltan mélyen vallásos” tanárok és diákok gyűjtőhelye legyen. Zsámbékon a liturgikus gyakorlatot helyeztük a képzés központjába, hagyva, hogy ez megtermékenyítse az egész oktatási-nevelési folyamatot. Ezen tapasztalatok alapján nem alaptalanul állítjuk, hogy miként az énekoktatás területén a továbblépés lehetőségét jelenti az énekesiskola módszere és gyakorlata, ugyanúgy jelentheti az iskolai vallásos nevelés megújulási lehetőségét a középkori oktatás értékeinek a mai oktatási szemléletbe és gyakorlatba való beleplántálása.

A zsámbéki Premontrei Keresztelő Szent János Énekes Iskola tanárai és diákjai a bajnai Szent Adalbert-plébániatemplomban 2017. november 12-én Mozart C-dúr missa brevis-ét (K. 258) adták elő (vez. Muntag Lőrinc).